

Cumhuriyet Döneminden Günümüze Ortaöğretim Felsefe Dersi İçeriğinin Etik Değerler Bakımından İncelenmesi

Şeyda ÖZER GÜVENÇ¹

Ferdi SELİM²

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / MEB, seydaozer58@gmail.com,
ORCID:0009-0003-2868-7158

²Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, ferdiselim@gmail.com,
ORCID:0000-0003-2576-4499

Özet: Felsefenin en önemli alanlarından biri olan etik, ahlaki ilkeleri ve değerleri konu almaktadır. Birbirinden farklı tanımları yapılmış olan etik sözcüğü, Yunanca "kişilik, karakter" anlamına gelmektedir. İlk çağlardan itibaren çeşitli düşünürler, insan davranışları ve insanlar arası ilişkileri belirleyen ahlaki ilkeleri ortaya koymak için etik hakkında düşünmüşlerdir.

Ülkemizde Milli Eğitim sistemi içerisinde felsefe dersi ortaöğretim düzeyindeki okullarda verilmektedir. Bu çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar yapılmış olan ortaöğretim felsefe ders programları içerisinde, etik konusunun içeriği ve etik değerlerle ilgili unsurların ne oranda yer aldığı ele alınmıştır. 1924 yılında ilk kez hazırlanmış olan öğretim programından, en son 2018 yılında hazırlanan ve günümüzde de uygulanan programlar incelenmiştir. Doğrudan insan davranışlarına ve yapıp etmelerine odaklanan bu alan, öğrencilere kazandırılması gereken ahlaki değer ve ilkeleri içermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışma ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin nasıl bir içerikle değerler eğitimine tabi olduklarını anlamamız bakımından önemlidir. Ayrıca bu çalışma, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından günümüze kadar kullanılan programlarda ne gibi değişimler olduğunu görmemiz açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Değerler, Eğitim, Felsefe Öğretim Programı, Felsefe Öğretimi.

Analyzing The Content Of Secondary Scholl Philosophy Courses From The Republican Period to The Present Day in Terms of Ethical Values

Abstract: Ethics, one of the most important fields of philosophy, deals with moral principles and values. The word ethics, which has different definitions, means "personality, character" in Greek. Since the early ages, various thinkers have thought about ethics in order to reveal the moral principles that determine human behavior and interpersonal relations.

In our country, philosophy courses are taught in secondary schools within the National Education system. In this study, the content of the subject of ethics and the extent to which the elements related to ethical values are included in the secondary school philosophy curricula from the first years of the Republic to the present day will be discussed. From the 1924 curriculum, which was prepared for the first time in 1924, to the most recent curriculum prepared in 2018 and implemented today will be examined. This field, which focuses directly on human behavior and actions, is important in terms of the moral values and principles that students should acquire. This study is important in terms of understanding how students at the secondary education level are subjected to values education. In addition, this study is important for us to see what kind of changes have occurred in the programs used from the first years of the Republican period to the present day.

Key Words: Ethics, Values, Education, Philosophy Curriculum, Philosophy Teaching.

GİRİŞ

Batı eğitim anlayışına bakıldığında bu alanın gelişiminin arka planında güçlü bir felsefi geleneğin yer aldığı görülmektedir. Antikçağlardan beri doğası, eğilimleri, arzu ve heyecanları, istemesi ve nihayet akıl varlığı olması bakımından soruşturmaların konusu olan insan Aristoteles'in işaret etmiş olduğu gibi bilkuve (potentiality) bir varlıktır. Bu yapısı bilinerek özünde içkin bulunan yetilerin fiile dökülmesi (actuality) gerekmektedir (Aristoteles, 412a 6-11). Eğitim bu anlamda kültür üretmesi ve kendini gerçekleştirme bakımından birey ve toplum için önemlidir. Etik kavramının kaynağında da olan bu gelenek "kendini tanımayı ve bu doğaya uygun erdemleri" belirlemeyi tercih etmiştir. Bu

erdemler, örneğin adalet, ölçülülük, cesaret ve bilgelik, bir kez belirlendikten sonra bu erdemlerin doğalarına özgü bir öğretim sistemi planlanmak istenmiştir. Bu nedenle ahlaki eğitim bir yanılla hep geleneksel kalmıştır. Ayrıca bu görüşe göre evrensel insan doğasına uygun erdemler geleneklere uygun biçimde kazandırılmalıdır. Bu nedenle eğitim sistemiyle yerel kültür arasında güçlü bir irtibatın olması beklenir. Felsefi eğitim ahlaki ilerlemeyi belirli bir biliş, analitik zekâ ve eleştirel düşünme yoluyla kazandırmayı istemektedir. Bu nedenle ülkemizde eğitim sistemi Batı esinli felsefi geleneğin etkisini taşımaktadır. Bunun dışında bugün Avrupa felsefesine alternatif gösterilen Amerikan Pragmatizminin belirli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle Amerikalı filozof John Dewey'in

incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye geldiği bilinmektedir (Dewey, 1939). Ülkemizde 19. yüzyıldan itibaren başlayan reform hareketleriyle birlikte, eğitim alanında yapılan çalışmalar da hız kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar ortaöğretim felsefe derslerindeki programların içeriği de bu yeniliklerle birlikte değişime uğramıştır. Ortaöğretim sisteminde felsefe dersleri ilk kez 1910 senesinde yer almıştır (Cicioğlu, 1985, s.17). Osmanlı devletinin son yıllarından itibaren verilmeye başlanan felsefe dersleri, içerik olarak yeterli olmamakla birlikte olumsuz anlamda değerlendirildiğinden ismi "Kelâm" olarak değiştirilmiştir (Kafadar, 1994, s.279). Cumhuriyete geçildikten sonra uygulanan ilk felsefe öğretim programı 1924 tarihlidir. Bu programda ahlaki ve dini konuların hâkim olduğu görülmektedir (Çiftçi & Ovacık, 2015, s.332). Bu tarihten sonra uygulanan öğretim programları; 1927, 1931, 1934, 1935, 1938, 1950, 1957, 1976, 1985, 1992, 2009 ve 2017 tarihlerinde fazla sayılabilecek kadar sıklıkla değiştirilmiştir (Kızıltan, 2014, s.6). Ancak yapılan değişimler bazı yıllarda sadece haftalık ders saatlerinde yapılmış ya da yapılan bu değişimlerde programın amaçlarından söz edilmemiştir (Kızıltan, 2014, s.6).

Bu çalışmada 1924, 1938, 1957, 1976, 1985, 1992, 2009 ve 2017 yıllarında hazırlanıp uygulanmaya başlanan programlar ele alınacaktır. Bu programların içeriklerinde, felsefe derslerinin ahlaki değerler yönünden incelenmesi ve konularda bu değerlere ne kadar yer verildiği incelenecektir. Günümüzde sıklıkla tartışılan müfredat değişimi konusu içerisinde, felsefenin hangi değişimlerden geçtiği ve güncel olarak uygulanan program içeriğinin, özellikle değerler konusu yönünden incelenmesi amaçlanmaktadır. Öğretim programları içerisinde en kapsamlısı olarak değerlendirilen 1993 öğretim programı, etik değerlerin "kök değerler" olarak nitelendirildiği 2010 öğretim programı ve son olarak en güncel program olan 2018 programları üzerinde daha çok durulacaktır (MEB, 2018).

1. Öğretim Programlarının Felsefi İçeriklerine Genel Bir Bakış

1.1. 1924 Öğretim Programı

Cumhuriyet döneminin ilk felsefe öğretim programı olan bu programa içerik olarak baktığımızda konular iki bölüme ayrılmıştır. İlk olarak mantık, bilgi çeşitleri, doğa bilimleri, bilimlerin sınıflandırılması gibi konular yer almaktadır. İkinci konu başlığı ise ahlak felsefesidir. Bu bölümde ahlak felsefesinin temel kavramları yer almaktadır (Maarif Vekaleti, 1924, s.53-59). Bu programda ahlaki konulara, değerlere ve dini öğelere yer verilmiştir. Özellikle din ile ahlak konusu birlikte ele alınmıştır (Maarif

Vekaleti, 1924, s.53). Bu programın içeriği detaylı olmayıp, felsefenin toplum hayatındaki etkisi, hakikat ve yaşamla ilgili akımlar ve görüşlere yer verilmiştir (Manav, 2015, s.175). Program ahlaki öğelerin öneminden bahsetmesi ve din felsefesi konusunun da ayrıca yer alması bakımından önemlidir.

1.2. 1938 Öğretim Programı

Bu programda felsefe dersinin amaçları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Metafizik, estetik ve ahlak başlıkları, dersin öğretim programı içerisinde yer almıştır. Ahlakla ilgili olarak vicdan, ahlaki sorumluluk, ahlaki değerlerin önemi, ahlaki yaptırım gibi konuların üzerinde durulmuştur (Maarif Vekaleti, 1934, s.50-54).

1.3. 1957 Öğretim Programı

Felsefenin toplumsal yönüne dikkat çekildiği, çeşitli bilgi kuramı akımlarına yer verildiği bir programdır (Manav, 2015, s.175). Bu programın pozitivist bir bakış açısına sahip olduğu ve programda manevi, dini ve metafizik konulara yer verilmediği görülmektedir (Maarif Vekaleti, 1957, s.154). Ahlaki değerlerle ilgili olarak özgürlük, vicdan gibi kavramlara yer verilmiştir (Maarif Vekaleti, 1957).

1.4. 1976 Öğretim Programı

Bu programda Türk-İslam düşüncesine vurgu yapılmış, gençlerin bu düşüncüyü benimsemelerinin önemli olduğu belirtilmiş ve bireylerin topluma faydalı olarak yetiştirilmesinin önemli olduğu konularına yer verilmiştir (Kafadar, 1994, s.695). Programın önceki programlara göre daha detaylı olduğunu söyleyebiliriz. Bu detaylı anlatımı Türk-İslam düşüncesinin önemli isimleri olan Farabi, Gazali, İbni Sina, İbni Arabi ve Suhreverdi gibi düşünürler hakkında verilen açıklamalarda görmek mümkündür.

1.5. 1985 Öğretim Programı

Bu program milli bilinç, kültür, milli değerler ve geleneklere yaptığı vurgu ile ön plana çıkmaktadır (Kafadar, 1994, s.695). Gençlerin milli ve manevi değerler yönünden bilinçlendirilmesinin hedeflendiği bu programda, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Döneminin önemli düşünsel gelişmelerine yer verilmiştir. Aynı zamanda İslam Felsefesinin orta çağdaki etkilerine değinilmiştir (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1985).

1.6. 1993 Öğretim Programı

Detaylı bir içeriğe sahip olan bu program, amaç ve içerik bakımından da diğer programlardan daha kapsamlıdır (MEB, 1992). Programın genel amaçlarında ahlaki, dini, sanatsal ve kültürel öğelere yer verilmiştir (MEB, 1992, s.716). Programda Ahlak

Felsefi ünitesinde, ahlak yasasının objektif özelliklere göre belirlendiğini savunan düşünürler ayrıca yine ahlak felsefesinde Mevlâna, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin evrensel ahlak yasasını nasıl değerlendirdikleri yer almaktadır (Manav, 2015, s.176).

Program, amaçlara detaylı olarak yer vermesi ve insanın kültürel, toplumsal, sanatsal ve ahlaki boyutuna dikkat çekmesi yönünden önemlidir. Ahlak felsefi konularının detaylı olarak ele alınması da programın diğer önemli bir özelliğidir.

1.7. 2010 Öğretim Programı

2000'li yıllara geldiğimizde ülkemizde uygulanan milli eğitim sisteminin tüm kademelerinde, yeni öğretim programları hazırlama ihtiyacı duyulmuştur. 2005 yılında ilköğretimde hazırlanan öğretim programı, öğrencilerin merkeze alındığı, öğrenmeye aktif olarak katıldığı, soru soran, araştıran bireyler olmalarının hedeflendiği bir programdır (İlhan Beyaztaş, Senemoğlu, & Kaptı, 2013, s.339). Eğitim programlarında çağdaş bir anlayışa doğru eğilim başlamış, geleneksel sistemlerin ezberci anlayışları ve öğretmen otoritesinin yerini öğrenci merkezli eğitim anlayışı almış ve demokratik bir programa geçiş hızlanmıştır (Demircioğlu & Duman, 2013, s.273). Bu doğrultuda 2009 yılında hazırlanan ortaöğretim felsefe dersi yeni öğretim programı, 2010 yılında uygulanmaya başlamıştır. Bu öğretim programında genel amaçlar 11 madde olarak açıklanmıştır (MEB, 2009, s.4-5). Bu amaçlar içerisinde ahlaki değerler, varlığı sorgulamaya yönelik düşünceler, estetik bakış açısı, felsefenin temel problemleri doğrultusunda sorgulama, insanlığın evrensel değerleri ve milli kültür gibi konular yer almaktadır (MEB, 2009, s.4-5). Felsefenin temel konularına ayrı ayrı ünitelerde yer verilmiştir. Ahlak felsefi ünitesi içerisinde, Anadolu'da yaşamış düşünürlerin görüşlerine yer verilerek bu düşünürlerin öğretilerinden öğrencilerin ahlaki davranış geliştirmelerinde örnek almaları amaçlanmıştır (MEB, 2009, s.31). Bu programdaki önemli farklılıklardan bir tanesi, felsefi problemlere yer vermiş olmasıdır (Dombaycı, 2013, s.146). Aynı zamanda 2010 öğretim programı varlık, bilim ve metafizik konularını ele alıp aralarındaki ilişkiyi açıklaması bakımından önemlidir (MEB, 2009, s.29).

1.8. 2018 Öğretim Programı

2017 yılında hazırlanan yeni öğretim programı 2018 yılı itibarıyla uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde de kullanılan en güncel programdır. Bu program 10. ve 11. sınıflar için ortak hazırlanan bir öğretim programıdır. Her iki sınıf düzeyinde de zorunlu olarak haftada ikişer saat verilmektedir.

Programın amacı; bilişsel becerilerin yanında ahlaki, sosyal, kültürel, estetik ve öz disiplin becerileri yönünden gelişmiş bireyler yetiştirmek olarak belirlenmiştir (MEB, 2018, s.4). Programda etik değerlerin eğitimin nihai amacı olduğu ve bu değerlerin "kök değerler" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu değerler "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk ve vatanseverlik" olarak belirlenmiştir (MEB, 2018, s.6).

İlk kez ortaöğretim 10. sınıf kademesinde verilmeye başlanan felsefe dersi içerisinde etik değerlerin ahlak felsefi konusu içerisinde verilmesinin yanı sıra okuma parçaları, uygulamalı etkinlikler, açık uçlu ve çoktan seçmeli sorular, tartışma soruları ile bu değerleri daha iyi kavrayıp uygulamaları sağlanabilir. Ahlaki değerleri konu alan çalışmalarını filozoflara yer verilmesi, okuma parçalarının eklenmesinin de faydalı olacağı düşünülmektedir (Durakoğlu & Zabun, 2022).

Ders kitaplarının içeriğine baktığımızda 10. sınıf ders kitabının son ünitesinde felsefi metin okuma ve yazma bölümünün olduğunu görmekteyiz. Diğer üç üniteye verilmiş olan konuların son üniteye uygulamalı olarak ele alınmış olmasının öğrenciler açısından verimli olduğu söylenebilir (Akın, 2023).

11. sınıf felsefe dersi içeriğine baktığımızda ise ilk çağ filozoflarının görüşlerinden başlanarak günümüze kadar gelen felsefi akımlar, filozoflar ve felsefenin temel konularına yer verilmiştir. Sokrates, Platon ve Aristoteles'in ahlakla ilgili görüşleri ilk üniteye yer almaktadır. 20. ve 21. yüzyılda da en son ülkemizde felsefeye katkıda bulunan önemli isimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu sınıf düzeyinde de aynı şekilde örnek felsefi metinler bulunmaktadır (Koluçak, Koluçak, Gündoğdu Avcı, & Avcı, 2023).

SONUÇ

Felsefenin alanlarından en önemlisi olarak değerlendirebileceğimiz etik, geçmişten günümüze kadar birbirinden farklı yaklaşımlarla ele alınmış ve farklı tanımları yapılmıştır. İnsan eylemlerine, toplumsal ve bireysel davranışlara, düşünceleri uygulamaya yönelik bir alan olması sebebiyle, değerler ve ahlaki davranışlar bu alan içerisinde yer almaktadır. Sadece felsefe açısından değil, günümüzde sağlıktan ekonomiye, siyasetten diğer çalışma alanlarına kadar birçok alanı ilgilendiren bir konudur. Öyle ki gelişen teknolojik ve bilimsel yenilikler değerler konusunu daha da önemli ve gerekli hale getirmiştir.

Ülkemizde ortaöğretim düzeyinde verilmeye başlanan felsefe dersi içerisindeki konu alanlarından birisi olan etik değerler, uygulanmaya başlandığı ilk

yıllardan beri bu dersin içerisinde farklı oranda ve ağırlıkta yer almıştır. Kritik bir yaş düzeyi olarak nitelendirebileceğimiz bir dönemde bu eğitimi almaya başlayan bireyler üzerinde bu alanın etkili ve verimli olması önemlidir. Bireylere zihinsel beceriler ve teorik bilgiler verilmesinin yanı sıra, okuduğunu anlama, iletişim becerileri, empati yeteneği, birbirlerine saygılı olma, çevreye ve insanlara duyarlı, öz güven ve öz denetim becerileri gelişmiş bireyler olmaları için bu dersin önemi açıkça görülmektedir. Öğrencilerin bu beceri ve duyarlılıkları kazanmalarının yolu da felsefe derslerinin hem niteliğinin hem de ders saatlerinin artırılması yoluyla mümkün olacağı söylenebilir. Özellikle konular içerisinde tekrar ve ezber bilgilerden ziyade öğrencilere, tartışma, eleştirme, sorgulama, milli ve manevi kültüre hassasiyet gibi özellikler kazandıracak, geleneklerini tanıma, etik, estetik ve evrensel değerlere duyarlı olmalarını sağlayacak içerikler, uygulamalar ve örnekler eklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, C. C. (2023). *Felsefe 10.Sınıf*. Ankara: Bilim ve Kültür Yayınları.
- Aristotle (1995). "On the Soul". çev. J. A. Smith. *The Complete Works of Aristotle*. ed. Jonathan Barnes. New Jersey: Princeton University Press,641-693.
- Cicioğlu, H. (1985). Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 10(55), 16-22.
- Çiftçi, O. Z., & Ovacık, Z. (2015). Cumhuriyet Dönemi Lise Felsefe Müfredatlarında Din Algısı ve İdeolojik Arka Plan. *Ankara Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 329-341.
- Demircioğlu, A., & Duman, E. Z. (2013). 1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 271-277.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Dombaycı, M. A. (2013). Çocuklar İçin Felsefe. B. Çotuksöken, & H. Tepe (Dü) içinde, *Felsefe İçin Öğretim Programı & Öğretim Programı İçin Felsefe* (s. 135-160). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Durakoğlu, A., & Zabun, B. (2022). Felsefe Ders Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 8(57).
- İlhan Beyaztaş, D., Senemoğlu, N., & Kaptı, S. B. (2013). Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 319-344.
- Kafadar, O. (1994). Felsefe Öğretiminin Türk Eğitim Sistemine Girişi ve Tarihi Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(1), 279-288.
- Kızıltan, Ö. (2014). Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Felsefe Dersi Programlarının Amaçları Çerçevesinde Felsefe Anlayışlarının İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Koluçak, A., Koluçak, H. S., Gündoğdu Avcı, R., & Avcı, S. S. (2023). *Ortaöğretim Felsefe 11 Ders Kitabı*. İzmir: Devlet Kitapları Döner Sermaye Müdürlüğü.
- Maarif Vekaleti. (1924). *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaa Amirliği, Hicri 1340.
- Maarif Vekaleti. (1934). *Lise Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekaleti. (1957). Sosyoloji, Mantık ve Felsefe Dersi Müfredatı. *Tebliğler Dergisi*, 20(976).
- Manav, F. (2015). Cumhuriyetten Günümüze Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programlarında Türk Düşüncesi ve 2009 Programına Yeni Bir Ünite Önerisi Olarak "Türk Düşüncesi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(19), 173-180 .
- MEB. (1992). *Ortaöğretim Kurumları Felsefe Dersi Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2009). *Felsefe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı. (1985). Lise 3'üncü Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi*, 48(2195), 359-361.